

Александар Наумов
Венеција

Служба св. Милутину, Краљу Бањском – проблеми теологије и поетике

Службу светом краљу Милутину – како је данас познајемо – највероватније је саставио бањски монах Данило у осмој деценији XIV века, сигурно већ после Маричке битке, можда око 1380. године. Готово сви се слаже да је тај Данило – Данило Млађи, син крушевачког властелина (у манаштву Доротеја, ктитора Дренче). Данило би почео свој монашки подвиг у манастиру Првомученика Стефана у Бањској, да би после постао први игуман очеве задужбине (1382), а од 1390. – патријарх српски.¹

Служба ова није била популарна у Средњем веку, у рукописима се среће врло ретко.

Један њен препис се налази у Библиотеци Хиландарске царске лавре (број 479) – то је Србљак из XV-XVI века, на папиру, 218 листова. Рукопис садржи још службе светим Стефану Дечанском (са синаксаром), Георгију Новом (Кратовцу), Петру Коришком (са синаксаром), житије Стефана Дечанског, мученије Георгија Новог и житије Петра Коришког. Према садашњем поретку, наша се служба – са синаксаром – налази на почетку кодекса (лист 1-27).²

У земљи *Инвентар* Димитрија Богдановића помиње само један сачуван препис – ради се о рукопису из Грујићеве збирке Музеја СПЦ (број 91). И тај је рукопис нека врста Србљака, из средине XVI столећа, на папиру, 387 листова. Обухвата житија св.св. Саве, Милутина, Стефана Дечанског, синаксарно житије кнеза Лазара и похвално слово њему. Од служби, поред краљу Милутину, имамо још службе Стефану Дечанском и кнезу Лазару.³

Те службе било је још и у уништеном приликом немачког бомбардовања Београда априла 1941. г. рукопису из Народне Библиотеке (број 21).⁴ Препис је био настао у XVI. веку негде између Софије и

¹ Ђ. Трифуновић, *Белешке о делима у Србљаку*, у: *О Србљаку. Студије*, Београд, СКЗ, 1970, с. 297-298.

² Д. Богдановић, *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара*, Београд, САНУ-НБС, 1978, број 479, с. 183.

³ Исти, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)*, САНУ, Зборник за историју, језик и књижевност Српског Народа, I. одељење, књига XXXI, Београд, 1982, број 1520, с. 105.

⁴ Љ. Стојановић, *Каталог Народне библиотеке у Београду. Рукописи и старе штампане књиге*, Београд 1903 (=САНУ-НБС-МС, фототипска издања књ.3, Београд, 1982), број

Осогова, носио је трагове бугарске писмене традиције и се налазио на листовима 81'-95', а на листу 97 било је синаксарно житије. Осим тога Љуба Стојановић је запазио да на листовима 103'-107 су се налазили "ирмоси Милутину". Ту је службу и синаксар, на сву срећу, издао 1929. Владимир Ђоровић, а његово издање је постало база популарне едиције са *преносом* на нов српски језик (1970).⁵ Нажалост, ништа не знамо о поменутиим ирмосима.

Служба св. Краљу Бањском је ушла, свакако, у нестали Раковачки Србљак из 1714. г. и, одатле, у Римнички штампани Србљак Синесија Живановића (1761) и у остале Србљаке.⁶

Химнографска прослава преминулог 29. новембра 1321. г. Краља могла је почети већ две и по године касније, када је бањски игуман Сава са манастирском братијом извадио нетљено тело из гроба и ставио га "у нарочито украшен ковчег" у самом храму испред иконе Спаситељеве.⁷ Чини се готово невероватним да није постојала, барем у бањској задужбини и у елементарном саставу, богослужбена прослава великог ктитора. Морамо пажљиво проучити сав доступни материјал да бисмо у данас познатим верзијама аколутије пронашли ранији химнографски слој. Зато се мора што пре издати хиландарски и Грујићев преписе Службе, припремити њено критичко издање и исправити нетачности и грешке званичног богослужбеног текста у синодалном Србљаку.

Упоредјујући Ђоровићево издање и синодалну варијанту видимо да су разлике у оквиру појединих химни претежно мале,⁸ а на текстолошком

378 (21), с.103-104; Богдановић, *Инвентар...*, број R 621, с. 214. У рукопису била је још служба и житије Стефана Дечанског, житија Стефана Драгутина-Теоктиста, Јелене, Јована Рилског и Јоакима Сарандопорског (Осоговског).

⁵ В. Ђоровић, *Силуан и Данило II, српски писци XIV-XV века*, Глас САН СХХХVI, 1929, с.13-83. Од краја друге стихире на хвалитех „старог текста више нема, него је допуњен преписом касног XVIII века”, с. 82, фуснота.

Модернизовано издање у редакцији Ђ. Трифуновића и са преводом Д. Богдановића, које се у таквом облику не може користити у богослужбене сврхе: *Србљак*, књига друга, Београд, СКЗ, 1970, с. 78-121. Већина цитата у овом тексту следи тај Богдановићев превод.

⁶ Према опису Јосефа Шафарика, у Раковачком Србљаку био је потпуни хагиолошки циклус посвећен Милутину – служба са житијем и похвалним словом (л. 327-352); в. D. Gil, *Serbska hymnografia narodowa* (=Prace Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego nr 15), Kraków 1995, с. 34, 48-50, 177-178. Званични богослужбени текст и издању Светог Архијерејског Синода СПЦ: *Србљак [Σερβιακον, Anthologion serborum sanctorum]*, Београд 1986, с.130-141.

⁷ Архиепископ Данило, *Животи краљева и архиепископа српских*. Превео Л. Мирковић. Предговор написао Н. Радојчић, СКЗ, коло ХХХVIII, број 257, Београд 1935, с.120-121; Јустин Сп. Поповић, *Житија светих - Октобар*, Београд 1977, с. 662-663.

⁸ Ради се пре свега о следећим исправкама (дајем боље читање): ВВ ГВ 2: *Христови јасно*; ВВ на литији, 4: *подобники Јесејова корене отрасли...*; канон I.1: *душевни мрак*,

нивоу једини битнији проблем претставља девета песма канона – штампана црквена верзија садржи три тропара којих нема у издатом рукописном препису, а и они су посве стари и зањимљиви: други тропар упоређује Милутина са библијским Корнилијем из Дела Апостолских (10, 1-15),⁹ трећи говори о видинском кнезу Шишману, наричући га *готинь*, а четврти прича о школовању Милутина, што је једини податак те врсте. Варијанта Ћоровићева бар у томе изгледа боља јер чува акростих са именом писца, доносиће слова А-Н из пищевог имена (Д-А-Н-И-Л), док у штампаној црквеној верзији име је покварено (Д-П-С-От-М¹⁰-Л), јер на месту поменуто два тропара (А-Н) стоје она три (П-С-От).

Служба светом Милутину представља обичну химнографску композицију јерусалимског (новог) типа, дакле садржи малу [МВ] и велику [ВВ] вечерњу и јутарње са надлежним читањима¹¹ и богослужбеном рубриком за св. литургију.¹² Д. Богдановић је написао да се она

одликује веома разуђеном и сложеном структуром појединих песама. Нарочито су велике стихире¹³, реторски понете у «плетенију» песничких фигура. У служби је и акростих, Данилово име. Особеност је ове службе, ипак, у неким другим, веома важним елементима: не само што је упоредо с Милутином прослављен овде и Драгутин [...] него је ту веома снажно дошла до изражаја идеја легитимности континуитета светородне династије Немањића. То је идеја лозе, у којој светост израста из светог корена, и сва се лоза корени у првој «светој двојници».¹⁴

V.3: *Адаманта тврдејиши и стлпа крепчајиши јавилсја јеси*, VIII.2: *јако многоценноје сакровиште ва себе садржеишти*; светилян: *рај и красниј крин...*

⁹ Канон IX.2 (синодални). Свештеномученик Корнилије, капетан-сотник римске војне јединице и, касније, епископ Скипсеосиса, се слави у Цркви 13 септембра, в. Хризостом Столић Хиланарац, *Православни светачник. Месеџослов светих*. Том први: *Септембар-јун*, Београд, Каленић, 1988, с. 36-37.

¹⁰ Текст тропара је исти у издању Ћоровића и у синодалном Србљаку, само што је ред речи поремећен.

¹¹ То су три преподобничке паримије и јутарње јеванђеље, које у рукопису је означено Лук. 12, 32-40 (зач. 67), а у синодалном Србљаку – **Јн. 10, 9-16 (зач. 36)**. У Ћоровићевом издању јутарњи прокимен је као у синодалном алилуја литургије – Пс. 91, 13-14.

¹² Песнопенија мале вечерње означавамо сиглом МВ, велике вечерње – ВВ. Скраћеница ГВ – за стихире на Господи воззвах. Песме канона означавамо римским, а тропаре арапским бројевима. Богослужбена упутства за св. литургију су различна у издању Ћоровића и у синодалном Србљаку. У рукописној служби имамо прокимен гл. 4 – Пс. 67, 36.27; апостол **Еф. 2**, 14-22 (зач. 221!), алилуја гл. 1 – Пс. 39.2 и 111,1; јеванђеље Мат. 25, 14-30 (зач. 105!), причастан – Пс. 111,6. У синодалној верзији имамо прокимен гл. 6 – Пс. 63, 11.2; апостол Гал. 1, 11-2,5 (зач. 200); јеванђеље по **Јн. 10, 9-16 (зач. 35)** от полу); алилуја – Пс. 91,13-14; и само причастан исти – Пс. 111,6.

¹³ Изузетак чине сажете стихире на стиховније на малој вечерни.

¹⁴ Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, СКЗ, коло LXXIII, књига 487, Београд 1980, с.192-193. В. још М. Кашанин, *Српска књижевност у Средњем веку*, Београд, Просвета, 1975, с.315-316; D. Gil, *Prawosławie. Historia. Naród. Miejsce kultury*

Лоза произлази из “отачаства”, које јесте творац и власник светородне династије. “Корен благ” и “свет” је засађен у родној земљи, а гране лозе расту и се множе због ње и за њу.¹⁵ „Прародитељи” добијају у облику Милутина (а такође и Драгутина) “новообразног/новоликог подобника”,¹⁶ а свети Краљ у исто доба је и “син праотачке ризнице” и “новоиздателен/новотекли источник”.¹⁷ То укореење, учвршћење лозе у отаџбини и појединог члана династије у самој лози чини од ње “виноград плодивит у дому Божјем”, који даје верним “вино разумноје/духовно”, а то већ свим нама “пуни срца весељем, просвештава душе и озарјава ум”.¹⁸

Из псаламских стихова који се употребљавају у Служби химнописац узима и обрађује три важне слике – маслине, кедре и палме (финика/финикса).

Маслина је чест библијски “символ праведника који су богати добрим делима”.¹⁹ Данило Бањски у више строфа игра семантиком српскословенских речи са кореном или компонентом **мил-**, свакако преко грчких асоцијација, стижући до успостављања поетске и идејне везе између тих речи (Милутин, миловање, милостиња, милосрђе и др.) и маслине, масла/уља/јелеја.²⁰

Милутин – „маслина плодивитаја”, према Данилу, излива “милост”,²¹ а “уље” његове милостиње се сакупља у кандилу срца, украшеном добродетељима; тај пламен духовне благодети њему даје снагу, а он тим маслом помазује верне људе.²² Можда је ту дубље сакрита идеја о

duchowej w serbskiej tradycji i współczesności, Kraków: Wydawnictwo UJ, 2005, с.46, 53-54, 58, 71, 75, 137, 149, 247, 261.

¹⁵ МВ ГВ 2; ВВ ГВ 2.

¹⁶ Кондак; 4. стихира на литији још детаљније разрађује ту слику: цела српска лоза јесте лоза благочашћа, налик лозе Јесејеве, св. Симеон је „богозасађена грана” из које израсте свесвештени Сава, а од њих „два истоимена Стефана” - Милутин и Драгутин.

¹⁷ Канон, IX.1.

¹⁸ I. Lis, *Święta loza Nemanjiciów - specyficzny kontekst serbskiego średniowiecza*, у: *Święci i świętość u korzeni tworzenia się kultury narodów słowiańskich*, red. W. Stępnia-Minczewska, Z.J. Kijas, Kraków: PAT, 2000, с.135-144; иста, *Święci w kulturze duchowej i ideologii Słowian prawosławnych w średniowieczu (do XV w.)*, Kraków: Scriptum, 2004, с.116-124.

¹⁹ М. А. Тодоровић, *Речник појмова, личности и навода из Светог Писма*, у: *О Србљаку*, с. 418. В. још Пс. 52, 10; Јер. 11,16; Ос.14,7, Лук. 2,25-38 и др. Веза између маслине и лозе Намањића се види и у библијској слици двеју маслина „које стоје код Господа све земље” из петог откривења пророка Захарије (4, 3.11-14), поновљеној и у Откривењу (11,4).

²⁰ ‘Ελαια значи ‘маслина’, ‘έλαιον – ‘уље’, ‘јелеј’, док έλεος – ‘милост’ (упор. полијелеј на јутрењу, кад се, уз појање „многомилостивих” псалама 134. и 135., пале сва кандила).

²¹ Светилан.

²² МВ ГВ 4.

мироточивости Милутиновог тела, а и целе лозе Немањића: неколико пута читамо о благовоњу којим „часна гробница моштију” испуњава цркву и „истаче чудеса као мироположница красна”.²³

Кедар је зимзелено дрво које се брзо размножава, а финик(с) – палмово дрво, па служе као символ процветања праведника, вечито живог и плодовитог (Пс. 91,12-13). Та дрва јесу дрва плодовита која расту, по првом псалму, “поред извора воде” и “плод свој дају у време своје”.²⁴

У том вегетативном кругу, поред ретких слика, као што су „крин (љилиан) красни”²⁵ и “шипók (ружа) тајни”,²⁶ се налази и метафора сејања жита: добра дела Милутинове душе према ништим су посејана зрна која расту, приносе добар плод и се сакупљују у небеској житници.²⁷ Тако у исто доба Милутин је сејач, али и нива на којој Бог је у браздама срца засејао небеско семе и из које је израстао “клас красни” што „храни ум а душу и срце весели”, а на крају крајева, он сам је псаламски “засађен у дому Господњем”, а то значи да се вечито зелени “у дворовима Бога нашега”.²⁸

Од тог “благоплода добродетељи” највише се говори о подизању манастира у Бањској и цркава и болница ван „отачаства”. Подизање и устројство Бањске представљено је у песми осмој канона²⁹ и у задњој

²³ВВ литија 3, светилян и др. У синодалном тексту још канон VIII.2: „јакó многоцјенноје мѳра сокровиште всеодржашти...”; упор. Ћоровић, с. 28. Ипак, у синаксарном житији нема ни речи о мироточењу Милутина, нити о осведочавању његових моштију. Милутинов гроб је у синаксару представљен овако: „Свещенїа и просвјещенїа испльнь бывши рака мощей его заре б(о)ж(ь)ствныхъ исцјеленїи свјетло пристоупающимъ вьсегда истачает(ь) и страстей различных(ь) тьмоу отгоне, свјетом(ь) невеч(е)рнїимъ насъ просвјещает(ь)”, Ћоровић, с.66, 7-11 (упор. ВВ, на стиховнје, слава). док се изрично тамо говори о мироточењу моштију Драгутина у Светом Ђорђу у Расу: „с(ве)тые мощи его соухые и измъждалые мѳроточивые намъ подаль еси отчствоу его б(ла)гоуханїа и цјелбы своимъ людемъ неоскудно подае”, Ћоровић, с. 62, 19-25.

²⁴ Пс. 1,2: „као дрво усађено крај потока, које род свој доноси у своје вријеме, и којему лист не вене: што год ради, у свему напредује”.

²⁵ И *крин* и *шипок* нису обичне за православну литургијску поезију слике, јер су пре свега, и то ретки, симболи Богородице; једини мени познат случај употребе слике руже за свеца има у служби св. Созонту (7 IX; канон, V.2); упор. Сирах 24,15 (13) и 50, 5.8.

²⁶ Светилян. Ово цело место личи на слику процветавања Израиља коју даје пророк Осија (14,5-7): „Бићу као роса Израиљу, процвјетаће као љилиан и пустиће жите своје као дрвета Ливанска. Рашириће се гране његове, и љепота ће му бити као у маслине и мирис као Ливански. Они ће се вратити и сједјети под сјеном његовијем, рађаће као жито и цвјетаће као винова лоза; спомен ће му бити као вино Ливанско”.

²⁷ Седалан после 2. стихословија.

²⁸ Пс.91,13-15; седалан после 1. стихословија.

²⁹ Тропар 3: „Славан, свети, храм Богу био јеси, пресветлу лавру Првомученику подигао јеси и мноштво инока у њој сакупио јеси да Христа славе непрестаним гласима што тебе прослави”. Тропар 4: „Твоја црква светла и преукрашена као рај божанствени

стихири службе. У другој стихирџ на литији спомињу се: на Синају црква св. Стефана, у Јерусалиму манастир Светих Бесплотних сила и помоћ пружена многим црквама,³⁰ у Цариграду – безброј добрих дела: црква и болница,³¹ на Светој Гори – Богородична црква у Хиландару,³² у Солуну – обитељ у име Пресвете Тројице.³³ „Велики љубитељ благочашћа ти, свети, био јеси – читамо у канону (V.2) – и цркве божаствене свуда сазидао јеси да се Бог у Тројици пева у три лица и једноме суштаству, и зато добио јеси неизрециве радости.” Ова ктиторска делатност је само спољашња функција основног унутрашњег зидања – Милутин је учинио од свога срца храм Богу и тај чин је исполио конструкцијом материалних храмова.³⁴ Предуслов благотворења јесте примање унутар себе Христа: захваљујући „уласку” Спаситеља у душу, тело краља постаје “красноје обиталиште” Бога.³⁵ Видимо овде примеп синергичног посматрања личности – статична „ризница добродјетели” коју је краљ откпио у себи, се развија динамиком његових “дјејаниј божественних”. Тако сам процес царствовања на земљи био је у ствари само пут према царству небескоме. У исто време краљ мора да оправда пред Богом и људима тај избор – он добија “царство недвижимоје” на дар и динамиком свог царствовања мора да га поведе ка развџтку, а људе – ка благочестију.³⁶

Употребљајући реч “наздати” за процес унутрашњег развџтка личности аутор службе уводи паралелу са изградњом храмова и манастира и дограђивањем већ постојећих.³⁷ Ова динамика се види и у расту светородне лозе Немањића, и у подражавању светих прародитеља.³⁸ Родитељеве поуке (наказанија) унеле су у душу Милутина “разум

види се...”; в. и стихиру на хвалитех, слава, глас 2: „и цркву своју, у којој свете мошти му леже благоухана исцељења дајући, светозарним лучама озари...”.

³⁰ „Испуни и свети град Јерусалим не малим милостињама, давши злато и сребро небројено“, Мирковић, с. 99.

³¹ Опис цркве и ксенодохије на месту званом Продром – Мирковић, с. 101-102.

³² „И не само у том светом месту, дому Пресвете, званом Хиландар, но и у све манастире Свете Горе и ка свему братству свакога манастира довољно даваше... И ту на обали мора...подиже велики пирг..., Мирковић, с. 100-101.

³³ Данило II (Старији) пише о црквама св. Николе и св. Георгија: „и ту подиже царске дворе, и сазда цркву у име светога архијереја Христова Николе, и цркву у име св. мученика Христова Георгија”, Мирковић, с. 102. Подаци у служби се, наравно, подударају са синаксарним житијем.

³⁴ ВВ ГВ 1; Бог у Тројици –МВ на стиховнје 1. Види и Ћоровић, с. 64, 28-30.

³⁵ ВВ, на стиховнје, 1. Види још литија 1, Седалан после 2. стихословија, канон III.3.

³⁶ ВВ ГВ 1. Д. Богдановић, преводехи, предлаже другачију интерпретацију: „Кад царство непролазно по царевању примио јеси, на земљи по закону Божјем поживео јеси, ризница добродетели нашао си се, делима божаственим саградивши ову...”

³⁷ Литија 2; види с једне стране канон IV.3 и V.2, а с друге канон VII.2 и ВВ ГВ 1. Види спој душевног и материалног неимарства у 1 Кор. 3, 9-12, упор. 1. Петр. 2,4; Еф. 2,21; 4,16; Кол. 2,19, Рим. 15,20, Кол. 2,7, 1. Сол. 5,11; Јуд. 20, Јевр. 11,10 и др.

³⁸ Ђ. Трифуновић, *Стара српска црквена поезија*, у: *О Србљаку*, с.71.

благовјерија”. На тој основи он се духовно развијао “књижним ученијем” и тако је постигао “божественноје умиленије”.³⁹ Тако и добијање царства је само почетак пута – од тога момента краљ је живео “благозаконо”, и као “новолики подобник” украсио је добијени од Бога скиптар прародитеља властитим добродетељима. Његово “милованије” јесте динамична страна добијене от Бога “багренице”, “добра кротост” то спољашни, активан део, функција царске “хламиде”, а “непорочно живљење” указује прави смисао царског “вјенца”.⁴⁰

Прва стихира 4. гласа *на хвалитех* тачно вреднује активност “спољашњег” човека према делатности “унутпашњег” (2. Кор. 4,16) – истински разлог небеске славе – “вјечне и од свега претежније” није слава земаљског живота, мада је она у случају Милутина била велика – био је славан у мужаству, најјачи у победама и најславнији у животу земнога царства.⁴¹ Али у хришћанском вредновању ове херојске врлине краља нису довољне – „паче сих” тј. изнад њих јесу “добродетељна дела” – милост и правда. А ово значи, да у вредновању историских догађаја имамо могућност да откријемо један ниво *који се види* и други *који се не види*, тако како јасно је рекао Апостол Павле – “јер је ово што се види за вријеме, а оно што се не види, вјечно” (исто, 4, 17-18).

Кад имамо посла са свецом ступамо и у додир са вечним, са оним „што се не види” и после смрти хероја. Данило пише: „Неповредну ризницу душе зидајући живљењем благочастивим и богољубивим, и смрти се јавила покој и у непрестаном весељу боравиш, Стефане”⁴². Светац, „Богу угодивши добродетељним својим делима” добија награду и се прдпужава „бесплотним зборовима”⁴³. На знак повезаности свеца са људима из којих је изишао, Бог прославља његове мошти, дарива његовим физичким останцима и ликовним представама функцију демонстрирања Своје благодети. Светац постаје оруђе Божијег деловања. Али он је и посредник између људи и Бога. Милутин је саздао толико божанствених храмова, сабрао је толико молитавника у својим манастирима на челу са Бањском да је тај контакт потпуно природан. Свети Краљ сада се прилежно моли Господу „да ономе што скиптром земље управља дарује над противницима победу”, да да „мир дубок, а душама нашим велику милост”⁴⁴. Док је био земаљски краљ био је „љубитељ горњега царства” (Ш.1), а сада, кад се наслађује „горним и надземним блаженством” и предстоји „цару свих и Богу” (исто), сад се нам „јавља топли поборник и

³⁹ Канон IX.4 (синодални).

⁴⁰ ВВ ГВ 3.

⁴¹ В. још седалан после III. песме канона; канон VII.1.

⁴² Канон VII.2.

⁴³ МВ, на стиховнје, 2.

⁴⁴ ВВ, на литији, 4; на хвалитех, слава: „да... и скиптар православних царева утврди и над противницима победу дарује”.

крепки заступник отачаства својега” (ВВ ГВ слава), штити от безбожних Агарена⁴⁵, „он нам је милости богати податељ, црквама прекрасно уређење, светитељима накит царски, иноцима добро стицање (снабдење), људима својим велико утврђење”⁴⁶. Мошти, задужбине, иконе, фреске отварају везу са небесним царством, национални светац не раствара се у вишњем блаженству, а продужава да испуњава одређене земаљске функције, с једне стране стално призоваван од верника, с друге учествујући у Божијем плану економије спасења. „Свету гробницу моштију твојих са вером љубимо, молећи се да молитвама твојим Богу добијемо живота вечног светлост” – каже Данило у име Бањске и Српске Цркве.

Видимо дакле да је цела служба прожета мишљењем Новог Завета и православне теологије, а типичних библијских узора и сцена је врло мало и сви су везани за милостињу и милосрђе: Корнилије је “побожан и богобојазан човјек”, који “даваше милостињу многијем људима”, а ове “милостиње изиђоше на памет Богу”; Јосиф Прекрасни ушао је због жито/пшеницо-раздавања (Пост. 41-42)⁴⁷ и исто тако, у вези са милосрђем, Јов Авсидиски (Јов 31,16-21).⁴⁸

Од изузетне важности је, ипак, поређење Милутина са царем Константином Великим и то на две равни: структурно и вербално. У трећој стихире на стиховнје Милутину се приписује Соломонова мудрост,⁴⁹ Давидова кротост,⁵⁰ Константиново благочестије и апостолско православије. Текст стихире је у целини преузет из службе св. Константину на 21 маја (стихира на ГВ 2), само да је додато упоређење са првим хришћанским царем, и то испред апостола. Улогу култа св. Константина за постанак и развој владарских култова код православних Словена треба тек проучавати.

Потпуно обично да је служба са краја XIV века прожета светом и светлошћу. Исихазам је добијао снаге на српском тлу, традиционалне фигуре, метафоре, симболи везани за светлост сад улазе у нови контекст паламитске интерпретације. Дакле, попут обичних употреба епитета и

⁴⁵ ВВ, на литији, 3: „верно се молимо да се отачаство твоје избави од надошлих беда и од насиља безбожних Агарена”. Преку инвокацију до Милутина, Драгутина и Јелене с молбом за заштиту од агаренских непријатеља и за помоћ владару налазимо у синаксарном житију, Ћоровић, с. 66, 11-25.

⁴⁶ Стихира после јеванђеља.

⁴⁷ Канон VII.3

⁴⁸ Икос.

⁴⁹ В. 3 Цар. 4, 29-34.

⁵⁰ В. на пр. 1 Цар. 24 и 26.

символа светлости као еквивалента светости⁵¹ у исихаском кључу се може тумачити употребу појма ‘мрак’. Мрак као мрак очекивања јесте стање отворености према Божију сијању - „у незалазни мрак ушао јеси и Христу јасно предстојиш”⁵². Светлост и светост чине круг који показује преображавајућу моћ Богочовечанске синергије. Аутор наше аколутије није само искусан химнограф, већ је и образован богослов који је знао да споји лепоту књижевног израза са дубином православне теологије. Довољно је да се замислимо над овом стихиром:

Сијање пресветло,
звезда незалазна
јавио се јеси отачеству својему,
јутрећи незалазном сунцу – Владики.
Отуда се озарио јеси Духа светога благодаћу,
јер са светлошћу скончав свој живот
са светима населио се јеси,
светиње и просветљења⁵³ пуна
гробница моштију твојих
зраке божаствених исцељења
поклоницима верним свагда светло излива,
страсти различних таму одгонећи
и светлошћу невечерњом просветљавајући
оне што те по дугу хвале,
богоносни Стефане.”⁵⁴

⁵¹ ВВ ГВ1, слава; седалан после 2. стихословија; на литији, 1; канон I.1; III.2.3; IV.2 и ред других.

⁵² ВВ ГВ 3.

⁵³ У оригиналу: „свештенија и просвештенија”! В. и Ћоровић, с. 66.

⁵⁴ ВВ, на стиховнје, слава; *Србљак*, с. 97.